

Egy híján százötven esztendeje egyesült Pest, Buda és Óbuda, és az újszülött nagyváros frissében választott 400 tagú törvényhatósági bizottsága 1873. október 23-án, a Vigadó kistermében, megválasztotta a főváros első főpolgármesterét. Hogyan történt?

Ha valami létrejön, vagy alapvetően, akkor késedelem nélkül el kell nevezni. Ahogy a magyar királyi székváros élén álló tisztviselő esetében.

Még nem is volt Budapest, amikor az 1870. évi X. törvénycikk már életre hívta a Fővárosi Közmunkák Tanácsát, a főváros pénzlapját és a székesfővárost (leendő hidjainak) a Duna-híd Alapot.

Majd két év múlva a következő „fővárosi törvény” (1872. XXXVI. tc.) már „Pest, Buda és Óbuda egyesítéséről, Budapest főváros törvényhatóságának alakításáról és rendezéséről” rendelkezik.

Ennek értelmében lett az újszülött nagyváros frissében választott 400 tagú törvényhatósági bizottsága alakuló közgyűlésének legfontosabb feladata a „főpolgármester” megválasztása.

Tehát főpolgármester! Persze a szó nem itt merült fel először. A 'polgár' (felnémet eredetű, a német Bürger átvétele) a 13. századtól jelen van a magyarban.

Valamely vár, város lakosa, odavaló esküdt, közösségi szolga, hajdú, kisbíró, parasztgazda... A mait közelítő értelemben állampolgár, honpolgár 1790 után merül fel először: a „harmadik rend tagja”.

A polgármester elnevezést egy 1848-as törvény mondja ki a városok választott vezetőire. Érdekes, hogy Budán nem, de Pesten kaptak is rajta. Nekik már akkortól polgármesterük (sőt: főpolgármesterük!) volt.

Hogy miért itt? Az aligha véletlen. A környék földesúri függés hiányában szaporodó telepesei még a szabadköltözésű jobbágy státuszánál is kedvezőbbé tették lakóik helyzetét.

A nemesség nélküli helyi társadalom, a hűbéri rendi köztársaságok mellett teljesen hiányzik a (paraszt)polgárosodás menetét. Az igazi önkormányzat, felelős hely- vagy törvényhatóság körvonalazódását. Az itt lakók már valóban polgármestert szerettek volna választani és maguk közül! Mert addig a vármegyék élén főispán állt, a szabad királyi városokat pedig királyi biztos vezette.

is a főváros élén álló főispánt említ.

Az általános megütközés, A kiegyezés kidolgozása a közigazgatás átfogó és egységes rendszerré tételére tettek kísérletet.

Ez a főispáni rendszer kiterjesztése lett volna.

Még a nevezetes 1872-es törvény tárgyalásra benyújtott alapfogalmazványa mely ezt fogadta vezette a polgármesteri-főpolgármesteri rendszer elfogadásához.

(A rend kedvéért jegyezzük meg, hogy a város autonómiájának kereteit végül a törvényhatósággal egyező módon szabályozza a törvény, a főpolgármester hatásköre pedig teljesen azonos lett a többi főispán...)

Ahol főpolgármester – ott polgármester. E megnevezések akkoriban eléggé megtévesztők lehettek.

Az addigi egyetlen főpolgármester, a pesti, a város vezetője, első embere volt – az új főpolgármester lényegében a kormányé, ha nem egyenesen az uralkodóé.

Az átlagos közember gyakori volt tisztában e két státusz szembenállásával és egymásra szorultságával, egymást segítő és kiegészítő lehetőségeivel.

Hatás- és feladatkörük, azok megosztása patikamérlegesen készült.

A hatalmi ellensúlyok és kölcsönös fékek „nagyvonalúan kicsinyes” rendszere volt.

Ahogy a kiegyezés egész épülete.

A város élén a főpolgármester állt, mint a végrehajtó hatalom képviselője.

„Ellenőrizte az önkormányzatot és őrködött a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett”.

A várost ténylegesen (operatíván) a polgármester vezette.

A főpolgármestert a város közgyűlése választotta a király által – a belügyminiszter ellenjegyzése mellett – kijelölt három személy közül, hat esztendőre. A polgármestert (ahogy a közgyűlés minden más választandó köztisztviselőjét) a kijelölt választmányaim közül a közgyűlés választotta szintén hat évre szólóan.

A kijelölő választmány három tagját a főpolgármester (aki maga is a választmány tagja volt) jelölte, továbbá hármat pedig a közgyűlés.

A választmányon belüli szavazategyenlőség esetén az, vagyis a főpolgármester szavazata döntött.

Vagyis a rendszeretlen kormánytalan gondoskodott arról, hogy igazi kormányellenesség sose alakulhasson ki – de arról is, hogy a domináns kormányakarat legalábbis „döntre hozható” legyen.

A király a főpolgármestert bármikor leválthatta – a polgármestert azonban nem.

Érdeemes még a fentiek jegyében lezajlott első főpolgármester-választás menetét is megemlíteni. Leginkább azért, mert egy hagyomány szép és méltóságteljes „társasjátékként” folyt le 1873. október 23-án.

Az eredményről – legutóbb – már szóltunk. Nézzük inkább Budapest főváros újonnan megválasztott 400 tagú törvényhatósági bizottságának alakuló közgyűlését.

Az ülést levezető miniszteri biztos először is átnyújtotta a főjegyzőnek a „legkegyelm királyi leiratot”, ezért ünnepélyes felolvasást a közgyűlés állva hallgatta meg.

Ezt követően a biztos bejelentette, hogy a leiratban megnevezett három jelölt között a „Buda városában ős idők óta szokásban volt golyó vetésekkel fog végrehajtatni.”

A közgyűlés minden jelenlevő, szavazni jogosult tagja három golyót kapott: egy fehéret és két feketét.

Aztán sorban elhaladtak a három jelölt nevével ellátott három láda előtt, s mindegyik ládába egy-egy golyót vetettek.

A fehéret az általuk támogatott jelölt kapta, a feketéket pedig a többiek.

Így a hang, a golyók perdülése sem árulkodhatott, hogy ki kire adta a voksát.

Végeredményben a szavazatszámilálók Ráth Károly, a Királyi Tábla alelnöke dobozában 209 fehér golyót találtak, míg Házmán Ferenc, Buda addigi polgármestere 169, a harmadik jelölt, Havas Sándor, honvédelmi miniszteri tanácsos pedig 5 fehér golyót gyűjtött.

Nos hát! Egy híján százötven esztendeje, a Vigadó kistermében, így lett a fővárosnak legelőször főpolgármestere!

Â

A handwritten signature in black ink on a light-colored background. The signature is stylized and appears to read 'K. K.' or similar.

~~Magyarországi Köztársaság Kormányának elnöke, Kormánybiztosok elnöke, Magyarországi Köztársaság Kormányának elnöke, Magyarországi Köztársaság Kormányának elnöke~~